

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2886-695X>
e-mail: besolgigo@gmail.com;

Сергій Володимирович ІВАНОВ,
Доктор юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліції стику
факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8575-974X>
e-mail: olgabespalova2006@rambler.ru

Матеріально-технічне забезпечення реалізації державної митної політики в Україні: адміністративно-правовий аспект

Розкрито зміст матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики. Узагальнено групи ресурсів, з яких складається система матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики (митна інфраструктура). Розкрито особливості участі Державної фіскальної служби України, як основного суб'єкта реалізації державної митної політики, у міжнародних інфраструктурних проєктах, орієнтованих на модернізацію та реконструкцію пунктів пропуску через державний кордон, створення функціональних модулів «Фільтр пункту пропуску». Окреслено необхідні передумови функціонування ефективного механізму управління матеріально-технічним забезпеченням реалізації державної митної політики.

Ключові слова: митна політика, адміністративно-правовий механізм, адміністративне законодавство, матеріально-технічне забезпечення, реалізація, суб'єкти, форми, методи, ефективність, оптимізація.

Раскрыто содержание материально-технического обеспечения реализации государственной таможенной политики. Обзор группы ресурсов, из которых состоит система материально-технического обеспечения реализации государственной таможенной политики (таможенная инфраструктура). Раскрыты особенности участия Государственной фискальной службы Украины, как основного субъекта реализации государственной таможенной политики, в международных инфраструктурных проектах, ориентированных на модернизацию и реконструкцию пунктов пропуска через государственную границу, создание функциональных модулей «Фильтр пункта пропуска». Определены необходимые предпосылки функционирования эффективного механизма управления материально-техническим обеспечением реализации государственной таможенной политики.

Ключевые слова: таможенная политика, административно-правовой механизм, административное законодательство, материально-техническое обеспечение, реализация, субъекты, формы, методы, эффективность, оптимизация.

The content of material and technical support for the implementation of the state customs policy is revealed. The groups of resources that make up the system of logistical support for the implementation of the state customs policy (customs infrastructure) are generalized. The peculiarities of the participation of the State Fiscal Service of Ukraine, as the main subject of implementation of the state customs policy, in international infrastructure projects focused on the modernization and reconstruction of border crossing points, creation of functional modules "Pass Point Filter" are revealed. The necessary prerequisites for the functioning of an effective mechanism for managing the logistics of the implementation of the state customs policy are outlined.

Keywords: customs policy, administrative and legal mechanism, administrative legislation, logistics, implementation, subjects, forms, methods, efficiency, optimization.

Формування України як незалежної соціальної держави відбувається в період суттєвих політичних і економічних трансформацій українського суспільства. Обов'язковою умовою успішної реалізації Україною своїх потенціальних можливостей є її активне і повномасштабне входження до світового політичного, економічного та правового простору. Долаючи кризові явища в суспільстві й намагаючись посісти гідне місце в світовій спільноті, Україна має спиратись на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких і визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її державної політики [1, с. 23–24], зокрема, митної.

Сучасний стан дослідженості основних інститутів державної митної політики та рівень її практичної реалізації не забезпечують формування стабільної та ефективної митної політики. Це, у свою чергу, і обумовлює необхідність дослідження матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики в державі, оскільки саме належне матеріально-технічне забезпечення реалізації державної митної політики є однією із невід'ємних умов ефективного виконання завдань в означеній сфері. Особливу увагу слід звернути на той факт, що саме завдяки достатньому обсягу фінансового забезпечення реалізації державної митної політики та матеріально-технічному забезпеченню з урахуванням європейських стандартів у цій сфері можливо усунути значну кількість корупційних ризиків та запобігти вчиненню корупційних правопорушень. Отже, здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, протидія контрабанді, створення сприятливих умов для прискорення товарообігу і взагалі покращення обслуговування на митниці неможливі без розвиненої інфраструктури.

Теоретичним підґрунтям досліджуваної проблематики послужили праці таких учених у галузі адміністративного, фінансового й митного права як: В. Б. Авер'янов, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, О. В. Джафарова, Є. В. Додін, Ю. М. Дьомін, С. В. Іванов, С. В. Ківалов, О. М. Козирін, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, Б. А. Кормич, М. П. Кучерявенко, А. В. Мазур, В. Я. Настюк,

О. Ф. Ноздрачов, П. В. Пашко, С. М. Перепьолкін, Д. М. Приймаченко, В. В. Прокопенко та ін. Зазначені науковці зробили суттєвий внесок у вироблення категоріального апарату державної митної політики, з'ясування особливостей її реалізації, окреслення кола проблемних питань, що виникають на цьому шляху, та вироблення пропозицій щодо їх вирішення, проте, питання матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики є недостатньо дослідженими, що підкреслює актуальність наукових пошуків у цьому напрямі. Слід зазначити, що в юридичній науці частково питання матеріально-технічного забезпечення діяльності окремих правоохоронних органів знайшли своє висвітлення, проте, вони стосувалися переважно діяльності органів внутрішніх справ, зокрема, органів Національної поліції. Враховуючи викладене, перейдемо до безпосереднього розгляду матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики, і це слід здійснити шляхом аналізу існуючих в наукових дослідженнях позицій щодо понять «матеріально-технічне забезпечення» та «фінансове забезпечення».

Матеріально-технічне забезпечення реалізації державної митної політики являє собою урегульований нормами різних галузей права (адміністративного, цивільного, фінансового) процес планування, пошуку, закупівлі, використання, зберігання, обліку та контролю за використанням об'єктів митної інфраструктури та інших матеріально-технічних ресурсів, необхідних для своєчасного та безперебійного здійснення суб'єктами реалізації державної митної політики покладених на них завдань в обсягах, необхідних для забезпечення цілей митного оформлення та митного контролю, створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, прийняття ефективних управлінських рішень у сфері захисту митних інтересів України та розвитку її митної системи на довгострокову перспективу.

Основними ознаками матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики в адміністративно-правовому аспекті можна визначити такі: 1) регулюється нормами адміністративного права; 2) предметом є матеріально-технічні ресурси; 3) знаходиться у безпосередньому взаємозв'язку із

фінансовим забезпеченням реалізації державної митної політики; 4) має чітко визначену законодавством України процесуальну форму; 5) відіграє ключову роль у забезпеченні цілей митного оформлення та митного контролю, прийнятті ефективних управлінських рішень у сфері захисту митних інтересів України та розвитку її митної системи на довгострокову перспективу, оскільки надає необхідну матеріально-технічну базу та ресурси; 6) одночасно створює належні умови для внутрішньо- та зовнішньоорганізаційної діяльності суб'єктів реалізації державної митної політики; 7) здійснюється одночасно на декількох рівнях (державному, регіональному та місцевому); 8) здійснюється за рахунок Державного бюджету України, грантових проектів Європейського Союзу та транскордонних проектів.

Варто підкреслити, що матеріально-технічне та фінансове забезпечення реалізації державної митної політики знаходяться у постійному взаємозв'язку, оскільки саме від обсягів фінансування, що виділяються із Державного бюджету України, безпосередньо залежить можливість надання необхідних матеріально-технічних ресурсів, а необхідність збільшення надходжень матеріально-технічних ресурсів з метою підвищення ефективності реалізації державної митної політики вимагає внесення пропозицій щодо корегування надходжень фінансових ресурсів.

Що стосується основних етапів організації матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики, то вони складаються з: визначення потреби в матеріально-технічних ресурсах, пошуку і купівлі ресурсів, організації доставки, зберігання й видачі окремим структурним підрозділам [2, с. 173], контролю за використання отриманих ресурсів.

На підставі аналізу нормативно-правових актів, зокрема, Концепції інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України [3], можна дійти висновку, що система матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики (митна інфраструктура) складається із таких груп ресурсів:

1) земельні ділянки, на території яких розташовані службові та побутові приміщення, спеціалізовані навчальні та наукові заклади та інші об'єкти соціальної інфраструктури. Надання органам митного спрямування ДФС, а також спеціалізованим навчальним закладам та науково-дослідній установі ДФС у користування земельних ділянок для службових потреб, відшкодування власникам зазначених ділянок та землекористувачам вартості цих ділянок та збитків, завданих їх вилученням, здійснюються відповідно до Земельного кодексу України [4]. Якщо митне оформлення товарів здійснюють органи митного спрямування ДФС безпосередньо на територіях або в приміщеннях підприємств, зазначені підприємства, незалежно від форми власності та підпорядкування, зобов'язані безоплатно надавати органам митного спрямування ДФС у тимчасове користування відповідні службові та побутові приміщення, а також обладнання, засоби та канали зв'язку;

2) вантажні митні комплекси, адміністративні будівлі, пункти пропуску і переходу, складські приміщення різних типів (митні ліцензійні склади, склади тимчасового зберігання), митні лабораторії, зони митного контролю на вокзалах, в аеропортах та ін.

На законодавчому рівні визначено, що вантажний митний комплекс — це ділянка території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів і комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України [3]. Функціонування вантажного митного комплексу є підприємницькою діяльністю, яка полягає у створенні сприятливих умов для прискорення товаропотоку через митний кордон України, підґрунтям чого є відповідні технічні та технологічні умови, на підставі яких проектується, будується та оснащується вантажний митний комплекс [5, с. 288]. Тобто власник даного комплексу виконує функції посередника між державою в особі її митних органів та учасником зовнішньоекономічних операцій, що здійснює переміщення товарів через митний кордон України, та виконує свої функції відповідно до укладеного

договору та за умови наявності відповідного дозволу (зокрема, дозволів на здійснення митної брокерської діяльності, відкриття та експлуатацію митного складу відкритого типу, тощо). Основною проблемою, з якою зустрічаються користувачі вантажного митного комплексу, є відсутність безоплатного в'їзду та виїзду з території комплексу та перебування на його території протягом перших чотирьох годин, що суперечить вимогам Митного кодексу України та призводить до непередбачуваних витрат;

3) транспортно-логістична інфраструктура, що складається з технологічного комплексу, призначеного для організації руху товарів і надання транспортно-логістичних послуг, а також автотранспортних засобів та інших рухомих об'єктів (мотоциклів, велосипедів, тощо);

4) об'єкти та засоби здійснення митних процедур, тобто технічні та спеціальні засоби митного контролю, що використовуються для здійснення митного контролю, митної експертизи. Технічні та спеціальні засоби митного контролю — комплекс технічних та спеціальних засобів та систем, що застосовуються митними органами безпосередньо в процесі оперативного митного контролю всіх видів об'єктів контролю, що переміщуються через митний кордон, з метою виявлення серед них предметів, матеріалів і речовин, заборонених до ввезення та вивезення, або таких, що не відповідають відомостям, зазначеним у деклараціях або інших митних документах [3]. Основною вимогою до вказаної групи ресурсів є те, що вони повинні бути безпечними для життя та здоров'я людини, тварин і рослин та не завдавати шкоди підприємствам і громадянам.

Технічні засоби митного контролю можна розподілити на пошукові засоби, засоби ідентифікації та засоби аудіовізуального контролю. До пошукових засобів митного контролю належать: рентген-апарати, металошукачі, доглядові дзеркала, електрощупи, ендоскопи, детектори контрабанди. До засобів ідентифікації належать: система зчитування номерних знаків транспортних засобів, система зважування транспортних засобів (електронні ваги), детектори дорогоцінних металів, детектори діамантів,

детектори наркотичних речовин, детектори валюти, дозиметри, каратоміри, комплекти хімічних реактивів, комплекти індикаторів вибухових речовин, тощо. До засобів контролю аудіовізуальних матеріалів належать такі елементи системи інтелектуального аудіовідеоспостереження як: відео- та аудіомагнітофони, засоби обчислювальної техніки, програвачі (платівок, лазерних компакт-дисків), слайдоскопи, кінопроектори, засоби стирання магнітних записів. Задля вдосконалення обліку наявності та визначення потреб у технічних засобах, технічних засобах митного контролю і зв'язку затверджено норми оснащення технічними засобами окремих підрозділів і установ митного спрямування ДФС [6, с. 46];

5) інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні мережі, мережі зв'язку, центри оброблення даних або обчислювальні центри митних органів, за допомогою яких здійснюються контроль та управління доступом до інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, мереж зв'язку, програмно-технічних ресурсів центрів оброблення даних (обчислювальних центрів) митних органів.

Дана група ресурсів матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики складається з таких підгруп: а) інформаційної інфраструктури, що включає серверне обладнання, яке забезпечує основну функцію — високопродуктивну обробку й зберігання значних обсягів інформації; б) телекомунікаційної інфраструктури, що забезпечує взаємозв'язок внутрішніх елементів інформаційної інфраструктури, а також приймання та передавання даних при взаємодії з користувачами, включаючи взаємозв'язок із зовнішніми системами; в) інженерної інфраструктури, що забезпечує кондиціонування, безперебійне електропостачання, охоронно-пожежну сигналізацію й систему газового пожежогасіння, а також функціонування робочих станцій моніторингу та обслуговування центру з використанням комплексів віддаленого ІР-контролю, керування живленням та контролю доступу, забезпечує в обраному режимі функціонування заданий ступінь

відмовостійкості, доступності та експлуатаційної готовності розміщеного обладнання [4];

6) об'єкти соціальної інфраструктури, основним призначенням яких є створення належних умов для забезпечення виконання суб'єктами реалізації державної митної політики покладених на них завдань (зокрема, це спеціалізовані навчальні та наукові заклади, центри підвищення кваліфікації, заклади охорони здоров'я, тощо);

7) інші ресурси, необхідні для забезпечення ефективної реалізації державної митної політики (розхідні матеріали, меблі, устаткування для оснащення закладів, установ та інших приміщень суб'єктів реалізації державної митної політики, тощо).

Варто зазначити, що матеріально-технічне забезпечення реалізації державної митної політики, а також розвиток інфраструктури відповідних суб'єктів її реалізації здійснюються за рахунок державного бюджету, а також у результаті участі у грантових проектах Європейського Союзу та транскордонних проектах.

У межах пунктів пропуску через державний кордон України для автомобільного сполучення органи митного спрямування ДФС як балансоутримувачі земельних ділянок, нерухомого майна та службових приміщень можуть безоплатно надавати у тимчасове користування відповідні приміщення та земельні ділянки для службових потреб підприємствам, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування пунктів пропуску, та підприємствам сфери обслуговування [7, ст. 557].

В той же час варто звернути увагу, що для розвитку інфраструктури пунктів пропуску в рамках реалізації державної митної політики ДФС України, як основний суб'єкт реалізації такої політики, бере участь у реалізації кількох міжнародних програм. Так, зокрема, здійснення кількох великомасштабних інфраструктурних проектів визначено Програмою прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства і партнерства «Польща — Білорусь — Україна 2007–2013». Загальна сума фінансування —

20 млн. євро. Україна бере участь у проекті на правах співфінансування (10–20%). Одним з них є «Реконструкція міжнародного автомобільного пункту пропуску (МАПП) «Устилуг», вартість якого 5 487 022,59 євро [8].

Іншим великим проектом є створення функціонального модулю «Фільтр пункту пропуску» в міжнародному автомобільному пункті пропуску «Рава-Руська», надання обладнання і засобів пунктам пропуску «Краківець», «Шегині» та «Ягодин». Вартість проекту — 2 213 731,87 євро. Для його реалізації у травні 2015 року ДФС було укладено договір генерального підряду з переможцем відкритих конкурсних торгів на виконання робіт з будівництва об'єкта. Тендерні процедури проводились з дотриманням законодавства України та Європейського Союзу [8].

Також Державна фіскальна служба бере участь у програмі «Румунія — Україна — Республіка Молдова 2007–2013», якою передбачено розвиток інфраструктури кордону між Україною та Румунією, зокрема, реконструкцію пунктів пропуску «Красноїльськ» і «Дяківці». За цим проектом використано 11,67 тис. євро із загальної вартості 3 579 412,01 євро. Договори на виконання робіт I черги реконструкції пунктів пропуску були підписані у липні 2015 року. Два проекти з реконструкції пунктів пропуску визначені і програмою «Угорщина — Словаччина — Румунія — Україна 2007–2013». Так, перший з них передбачає модернізацію та реконструкцію пунктів пропуску на словацько-українському кордоні, на який виділено 4 070 000,00 євро. Проектом визначено розбудову інфраструктури міжнародного автомобільного пункту пропуску «Ужгород», а також реконструкцію існуючих митних споруд на пасажирському напрямку, розширення стику доріг пункту пропуску «Ужгород — Вишне Немецьке» [8]. На сьогодні з виділених коштів використано 153,38 тис. євро. Другий проект — «Ефективний та безпечний кордон між Угорщиною та Україною», яким заплановано реконструкцію міжнародного пункту пропуску для автомобільного сполучення «Лужанка» та створення павільйону оформлення каноїстів, що подорожують річкою Тиса. Вартість цього проекту — 3 284 057,00 євро. У рамках реалізації проекту здійснені заходи

щодо коригування проектно-кошторисної документації, з урахування нових стандартів ціноутворення у будівництві та модернізації обладнання, та проходження її експертизи. На сьогодні проведені підготовчі роботи на пункті пропуску [8].

Все вищезазначене тільки свідчить про серйозність намірів ДФС як основного суб'єкта реалізації державної митної політики щодо розбудови сучасної, модернізованої та зручної митної інфраструктури та про відповідний рівень матеріально-фінансового забезпечення реалізації державної митної політики в Україні. Правильна побудована система державного управління у правоохоронній сфері та імплементація світових стандартів безпеки сприятимуть налагодженню дієвого співробітництва національних правоохоронних органів з аналогічними структурами країн-членів ЄС [9, с. 419]; не є виключенням у даному випадку і сфера реалізації державної митної політики.

Отже, ефективність функціонування суб'єктів реалізації державної митної політики залежить від обсягу матеріально-технічних та фінансових ресурсів на забезпечення їхньої професійної діяльності. Реалії сьогодення обумовлюють необхідність удосконалення нормативно-правових, організаційних основ розвитку матеріально-технічного та фінансового забезпечення реалізації державної митної політики, яка утворює передумови для успішного, ефективного вирішення усього спектру суспільно важливих завдань, які спрямовані на охорону митних інтересів, та закріплення правового інструментарію, необхідного для економічного зростання як держави, так і окремого індивідуума, формування єдиного європейського економічного простору та поглиблення процесів економічної інтеграції нашої держави, тощо.

Сьогодні важливого значення набуває вироблення ефективного механізму управління матеріально-технічним забезпеченням реалізації державної митної політики України, особлива увага в якому має приділятися:

- оптимізації процесу забезпечення відповідних суб'єктів реалізації державної митної політики об'єктами митної інфраструктури та іншими матеріально-технічними ресурсами (виробленню чіткого алгоритму дій);
- своєчасному та повному визначенню потреби в об'єктах митної інфраструктури та інших матеріально-технічних ресурсах;
- управлінню запасами матеріально-технічних ресурсів;
- здійсненню прогнозування та планування видатків на матеріально-технічне забезпечення діяльності митних органів;
- організації державних закупівель товарів, робіт і послуг, що необхідні для ефективної реалізації державної митної політики усіма суб'єктами [10].

Одним із важливих напрямів оптимізації наявного матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики є запровадження за допомогою системи сучасної фото- і відеофіксації інтелектуального програмного забезпечення митних органів відео- та аудіовізуальною інформацією, необхідною для виконання покладених на них обов'язків під час митного оформлення та митного контролю. Запровадження такого забезпечення дозволить створити умови для організації та постійного проведення моніторингу й оцінки рівня загроз митним інтересам держави у режимі реального часу за територіальним принципом, попередити можливі порушення митного законодавства, здійснити ситуаційний аналіз їх причин та розробити і прийняти оптимальні управлінські рішення.

Наступним важливим напрямом підвищення ефективності матеріально-технічного забезпечення реалізації державної митної політики в Україні є вдосконалення існуючого механізму закупівель товарів, робіт і послуг, що необхідні для ефективної реалізації державної митної політики усіма суб'єктами, за державний кошт, орієнтованого у першу чергу на економію ресурсів, використання систем динамічної закупівлі, електронних аукціонів, електронних каталогів, запровадження практики централізованих закупівель. У результаті це дозволить істотно зменшити загальні витрати у закупівельній сфері, забезпечити професіоналізацію публічних закупівель матеріально-

технічних ресурсів, що необхідні для забезпечення реалізації державної митної політики.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно звернути увагу на відсутність у законодавстві України нормативно-правового акта, норми якого б регулювали порядок планування, замовлення та придбання суб'єктами реалізації державної митної політики матеріально-технічних ресурсів. Таким нормативно-правовим актом, на нашу думку, може стати Порядок планування, замовлення та придбання Державною фіскальною службою України та її територіальними підрозділами матеріально-технічних ресурсів. У даному документі мають бути визначені: 1) види матеріально-технічних ресурсів, необхідних органам Державної фіскальної служби України для ефективного виконання покладених на них завдань щодо реалізації державної митної політики; 2) департаменти та управління, відповідальні за планування, пошук та закупівлю матеріально-технічних ресурсів; 3) процедури визначення та планування потреб у матеріально-технічних ресурсах, терміни подачі планів закупівлі; 4) бланки документів щодо замовлення матеріально-технічних ресурсів; 5) процедури проведення публічної закупівлі, особливості ведення тендерної документації; 6) механізм здійснення контролю за використанням матеріально-технічних ресурсів; 7) порядок фінансування щодо забезпечення матеріально-технічними ресурсами.

Література

1. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: моногр. / Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 332 с.
2. Основы менеджмента: учеб. / [Д. Д. Вачугов, Т. Е. Берёзкина, Н. А. Кислякова и др.]; под ред. Д. Д. Вачугова. Москва: Высш. шк. 2003. 376 с.
3. Про Концепцію інтегрування системоутворюючих компонентів технічних та спеціальних засобів митного контролю з автоматизованою системою митного оформлення Держмитслужби України: наказ Державної митної служби України від 28.03.2012 № 191. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62601.html>.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Фетодов О. П. Концепція здійснення посередницької діяльності у сфері державної митної справи. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. С. 285–298.
6. Мельник О. Г., Муқан О. В., Кабан Х. В. Система управління митною діяльністю в Україні: сутність та структурна декомпозиція. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2013. № 776. С. 39–47.
7. Митний Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
8. Стан реалізації міжнародних інфраструктурних проєктів за участі ДФС. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/305410.html>.
9. Беспалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Х. : НікаНова, 2014. 544 с.
10. Іванов С. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації державної митної політики в Україні: монографія. Харків: Константа, 2018. 532 с.